विक्रान्तैः क्षत्रियैः शस्त्रवृत्तिभिः। विधवा शून्यनगरा न धारयितुमुत्सहे। तन्मह्यं दीयतां भर्त्ता भगवं स्तत्समो नृपः। रक्षेत् सग्रामनगरां यो मां सागरमालिनीम्। स श्रुत्वा भगवान् वाक्यं बाढमित्यब्रवीत् प्रभुः। ततो मां मानवेन्द्राय मनवे संप्रदत्तवान्। सा मनुप्रभवं पुण्यं प्राप्येक्ष्वाकुकुलं महत्। विपुले नास्मि कालेन पार्थिवात् पार्थिवं गता। एवं दत्तास्मि मनवे मानवेन्द्राय धीमते। भुक्ता राजसहस्रैस्तु महर्षिकुलसम्भवैः। बहवः क्षत्रियाः शूरा मां जित्वा दिवमाश्रिताः"। अयं च गोत्रप्रवर्त्तकः। आर्षशब्दे गोत्रशब्दे च विवृतिः। "त्र्यायुषं जमदग्नेः कश्यपस्य त्र्यायुषम्" यजु० ३,६२। "कश्यपस्यैतन्नामकस्य प्रजापतेः" वेददी०। तस्यापत्यानि विदा० अञ् बहुषु लुक्। कश्यपास्तद्गोत्रापत्येषु "कश्यपानां काश्यपावत्सारासितेति"। "कश्यपासितदेवलेति वा" ८। "शाण्डिलानां कश्यपशाण्डिलयोः" आ० श्रौ० १२,१४,७। "एते कश्यपाः। एतेषां परस्परमविवाहः" नारा०।

काश्यपिर्गरुड़ाग्रजः इत्यत्र तु भवार्थे इञ्।

१मृगभेदे २मत्स्यभेदे च मेदि० स्त्रियां जातित्वात् ङीष्। ४कच्छपे "अपामुद्रो मासां कश्यपः" यजु० २४,२७। "कश्यपः कच्छपः" वेददी०। ४श्यावदन्ते त्रि०। "प्रसृप्तेभ्यश्चान्यत् कण्वकश्यपयाचमानवर्ज्जम्" कात्या० १०,२,३५। "कण्वशब्दं बधिरं मन्यन्ते कश्यपञ्च श्यावदन्तमिति केचित्" कर्कः।

कश्यपनन्दन पु० ६त०। गरुडे हलायु०। कश्यपसुतादयोऽप्यत्र

कष बधे भ्वा० पर० सक० सेट् बधोऽत्र निष्पीड़नं घर्षणञ्च। कषति अकषीत्-अकाषीत्। ककाष प्रनिकषति। "छदहेम कषन्निवालसत् कषपाषाणनिभे नभस्तले" नैष०। अस्य परस्मैपदिषु पा०ग०पाठात् शब्दकल्पद्रुमे च तथा पाठात् आ० उक्तिर्भ्रान्तिमूला। 'पामानं कषमाणम्" इत्यादिप्रयोगस्तु ताच्छीलिकचानशैवोपपत्तेः। "निमूलसमूलयोः कषः" "कषादिषु यथाविध्यनुप्रयोगः" पा० णमुल् अनुप्रयोगश्च। निमूलकाषं कषति समूलकाषं कषति समूलं निमूलं वा कषतीत्यर्थः सि० कौ० "समूलकाषं चकषूरुदन्तः" भट्टिः। "सर्वकूलाभ्रकरीषेषु कषः" पा० कर्मरूपेष्वेषूपपदेषु खच्। सर्वङ्कषः कूलङ्कषः अभ्रङ्कषः करीषङ्कषः"

कष पु० कष-अच्। स्वर्णघर्षणरूपज्ञानार्थे (कषटी) पाषाणभेदे इतरप्रस्तरस्य स्वर्णेन घर्षणात्तस्यैव तथात्वम्। अस्त्रादेस्तीक्ष्णीकरणसाधने शाणाख्ये पदार्थे अमरः। "कषपाषाणनिभे नभस्तले" नैष० "सुवर्णरेखेव कषे निवेशिता" मृच्छ०।

कषण त्रि० कष्यते कष-कर्मणि ल्युट्। १अपक्वे शलाटौ शब्दच०। भावे ल्युट्। २घर्षणे ३चालने न०। "कषणकम्पनिरस्तमहाहिभिः" माघः। "कषणेन कम्पनेन" मल्लि०

कषा स्त्री कष्यते ताड्यतेऽनया कष-बा० करणे-अच्। अश्वादेस्ताड़नसाधने चर्मादिनिर्मिते पदार्थे (चाबुक) रमानाथः। "कृच्छ्रेण पृष्ठे कषया च ताडितः" भाग० ३,३०,२२।

कषाकु यु० कष-आकु। अग्नौ सूर्य्ये च उणादिको०।

कषाय पुंन० कषति कण्ठम्, कष-आय-अर्द्धर्चादि। (कषा) १रसभेदे २तद्वति त्रि०। तस्य कारणगुणादि सुश्रुते उक्तं यथा—"तत्र शैत्यरौक्ष्यलाघववैशद्यवैष्टम्भ्यगुणलक्षणोवायुस्तस्य समानयोनिः कषायो रसः सोऽस्य शैत्यात् शैत्यं वर्द्धयति, रौक्ष्यात् रौक्ष्यं, लाघवात् लाघवं, वैशद्यात् वैशद्यं, वैष्टम्भ्यात् वैष्टम्भ्यमिति" "योवक्त्रं परिशोषयति जिह्वां स्तम्भयति कण्ठं बध्नाति हृदयं कषति पीडयति च स कषायः"। "कषायः संग्राहकोरोपणः स्तम्भनः शोधनालेखनः शोषणः पीडनः क्लेदीपशोषणश्चेति। स एवं गुणोऽत्येकएवात्यर्थमुपसेव्यमानः पीड़ास्यशोषोदराध्मानवाक्यग्रहमन्यास्तम्भगात्रस्फुरणचुमुचुमायनाकुञ्चनक्षेपणप्रभृतीन् जनयति" इति च। कषायवर्गश्च। "न्यग्रोधादिरम्बष्ठादिः प्रियङ्ग्वादीरोध्रादिस्त्रिफलाशल्लकीजम्ब्वाम्रबकुलतिन्दुकफलिनीकतकशाकपाषाणभेदकवनस्पतिफलानि सालसारादिश्च प्रायशः कुरवककोविदारकजीवन्तीचिल्लीपालङ्क्यसुनिषण्णकप्रभृतीनि नीवारकादयोमुद्गादयश्च समासेन कषायोवर्गः" सुश्रु०। अस्योत्पत्तिकारणमपि तत्रोक्तं यथा—"तस्मादाप्योरसः परस्परसंसर्गात् परस्परानुग्रहात् परस्परानुप्रवेशाच्च सर्वेषु सर्वेषां सान्निध्यमस्त्युत्कर्षापकर्षात्तु ग्रहणम्। स खल्वाप्योरसः शेषभूतसंसर्गाद्विदग्धाः षोढा विभज्यते" इत्युपक्रम्य। पृथिव्यनिलगुणबाहुल्यात् कषायः इति। तत्र तस्य च पित्तकफघ्नत्वमपि तत्रैवोक्तम् "मधुरातक्तकषायाः पित्तघ्नाः कटुतिक्तकषायाः श्लेष्मघ्नाः" इति। "केचिदाहुरग्नीषोमीयत्वाज्जगतो रसाः द्विविधाः सौम्या आग्नेयाश्च, तत्र मधुरतिक्तकषायाः सौम्याः, कट्वम्ललवणा आग्नेयाः मधुराम्ललवणाः स्निग्धाः गुर-